

МОДУЛЬ №1. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА.

Тема 1. Поняття, предмет, система Міжнародного приватного права

Мета заняття: сформулювати уявлення про міжнародне приватне права як особливу галузь, що має власний суб'єктний склад, завдання, методи та джерела. Набути необхідних знань про методи міжнародного приватного права, які необхідні для класифікації та врегулювання тих чи інших правовідносин, як таких що входять до предмета правового регулювання міжнародного приватного права, а також про основні колізійні прив'язки.

Знати: поняття "міжнародне приватне права", доктринальні підходи до правової природи міжнародного приватного права, поняття предмета міжнародного приватного права, його систему.

Вміти: виокремлювати від значної кількості приватноправових відносин ті, які входять до предмета правового регулювання міжнародного приватного права.

ПЛАН

1. Поняття, предмет міжнародного приватного права.
2. Загальна характеристика методів міжнародного приватного права.
3. Система міжнародного приватного права.

Ключові поняття та терміни: міжнародне приватне право; іноземний елемент; предмет міжнародного приватного права; цивілістична концепція міжнародного приватного права; полісистемна концепція міжнародного приватного права; основне завдання міжнародного приватного права; колізійна норма; уніфікація; матеріально-правовий метод правового регулювання; колізійно-правовий метод правового регулювання; система міжнародного приватного права.

1. Поняття, предмет міжнародного приватного права. Міжнародне приватне право як самостійна юридична наука виникла відносно недавно - в середині XIX століття. Одним із засновників вважається Джозеф Сторі, який в 1884 році випустив книгу під назвою "Коментар до колізії законів". У ній вперше була зроблена спроба комплексного аналізу проблем МПП і згаданий сам термін "міжнародне приватне право" (private international law).

Щодо юридичної природи міжнародного приватного права, то існує декілька **доктринальних концепцій**:

- **Цивілістична концепція** стверджує, що міжнародне приватне право є частиною національного права конкретної держави.

• Інші науковці вважають міжнародне приватне право *є галуззю міжнародного публічного права.*

• **Полісистемна концепція** - розглядає міжнародне приватне право як результат поєднання перших двох підходів.

Приймаючи до уваги доктринальні концепції щодо юридичної природи міжнародного приватного права можливо вести мову про подвійний характер норм міжнародного приватного права: національний та міжнародний.

Поняття "міжнародне приватне право" є умовним, оскільки – "міжнародне приватне право не є "міжнародним" в буквальному розумінні, так як не регулює відносин між народами; не є виключно приватним правом, бо до його складу входить ряд положень публічного права (наприклад, застереження про публічний порядок); не є правом у повному розумінні, оскільки колізійні норми, що складають основу міжнародного приватного права, не встановлюють прав і обов'язків суб'єктів відповідних відносин, а лише визначають правопорядок, згідно до якого повинні врегульовуватись певні правовідносини.

По своєї суті міжнародне приватне право є внутрішнім правом і носить національний характер. В німецькій правовій системі воно спочатку називалось прикордонне право, потім - зовнішнє приватне право, опісля отримало назву "міждержавне приватне право". Французьке законодавство спочатку визначили міжнародне приватне право як міжнародне цивільне право, але з 1834 року закріпився термін, який використовується і сьогодні, - міжнародне приватне право.

Виникнення міжнародного приватного права є об'єктивним явищем, і на його розвиток впливають умови сучасної дійсності, а саме такі, як:

а) інтернаціоналізація господарського життя;

б) посилення міграції населення унаслідок воєн, різного роду конфліктів, політичних і національних причин, а також з метою працевлаштування, отримання освіти;

в) науково-технічний прогрес, що робить можливим транснаціональне використання інформаційних даних, досягнень науки, техніки і культури.

Основне завдання міжнародного приватного права - вирішення колізії (зіткнення) між двома правопорядками, тобто питання про те, норми якого національного правопорядку повинні регулювати певні відносини, які містять іноземний елемент і тому можуть регулюватись як одним, так і іншим правом.

Враховуючи викладене, найбільш прийнятним можна вважати наступне визначення: **міжнародне приватне право** - *є комплексна галузь права, яка регулює приватноправові відносини, ускладнені наявністю в них іноземного елемента.*

Враховувати, що в різних державах "різним" є загальноприйняте бачення міжнародного приватного права: його предмету, методів регулювання, системи та ін.

Суттєвими *ознаками відносини*, що складають предмет міжнародного приватного права є приватноправового характер та міжнародний характер.

Приватноправовий характер відносин означає, що їх учасники не підпорядковані один одному, жоден з них не виступає як суб'єкт владних повноважень. З іншого боку, кожен з цих учасників, беручи участь у даних відносинах, діє у своїх власних "приватних", а не у суспільних чи публічних інтересах. Учасники таких відносин – це фізичні та юридичні особи різних держав, проте держави також можуть брати участь у таких відносинах, але як "невладний" суб'єкт (наприклад, як торговельні партнери).

Також варто визначити, що приватноправові відносини в міжнародному приватному праві це не тільки цивільні відносини (щодо власності, інтелектуальної власності, зобов'язальні, в тому числі деліктні, спадкові), а також відносини, врегульовані нормами господарського (комерційного), сімейного, трудового та процесуального права в їх приватноправових аспектах.

Міжнародний характер відносин, що регулюються міжнародним приватним правом, обумовлений наявністю у їх складі так званого "іноземного елемента". **Іноземний елемент** цих правовідносин може проявлятися як: **а)** в них беруть участь іноземні суб'єкти; **б)** об'єктом таких правовідносин є майнові блага, що знаходяться за кордоном; **в)** вони пов'язані з *юридичним фактом*, що мав місце за кордоном.

Для того, щоб такі відносини отримали міжнародний характер, цілком досить наявності в них всього одного з таких елементів.

Доктрина щодо складу міжнародного приватного права: **а)** до складу міжнародного приватного права входять лише колізійні норми (Левитин, Матвеев); **б)** міжнародне приватне право складається з колізійних і уніфікованих матеріально-правових норм (Лунц, Претерский); **в)** радянські вчені вважають що складу міжнародного приватного права відносять колізійні норми, уніфіковані матеріально-правові норми та спеціальні норми; **г)** американські вчені відносять до складу міжнародного приватного права: колізійні норми, уніфіковані матеріально-правові норми та процесуальні норми (Кузнецов).

На наш погляд міжнародне приватне право складається з: *колізійних норм; уніфікованих матеріальних правових норм; внутрішніх правових норм; процесуальних норм.*

- **Колізійні норми** складають історичну основу міжнародного приватного права. Вони поділяються на дві групи: *внутрішні колізійні норми*, викладені у внутрішньому законодавстві держави; *договірні колізійні норми*, записані в міжнародних договорах, але направлені на регламентацію майнових відносин, які виникли на приватному рівні.

- **Уніфіковані матеріально-правові норми.** В навчальній літературі виділяють наступні шляхи уніфікації: уніфікація шляхом укладення міжнародної угоди з питань матеріального права; рецепція основних інститутів з іншої правової системи. *Особливості уніфікації в міжнародному*

приватному праві: уніфіковані правові норми можуть бути створені на основі міжнародного договору чи міжнародного звичаю;

- **Внутрішні матеріальні норми** - лише ті, які були спеціально створені для регламентації цивільно-правових відносин, ускладнених іноземним елементом.

- **Процесуальні норми** - 1) самі по собі процесуальні норми публічного права; 2) норми процесуального характеру, ускладнені іноземним елементом.

2. Загальна характеристика методів міжнародного приватного права. В юридичній науці прийнято розділяти загальні та спеціальні методи правового регулювання. До загальних методів правового регулювання відносять диспозитивний (цивільно-правовий) та імперативний (адміністративно-правовий) методи.

З самої назви міжнародне приватне право вбачається, що для нього характерним є застосування **диспозитивного методу правового регулювання**, що передбачає рівне правове становище суб'єктів відносин, відсутність у будь-якого з цих суб'єктів владних повноважень по відношенню до іншого суб'єкта та можливості для учасників відносин самостійно врегульовувати питання про свої права та обов'язки у визначених законодавством межах.

Проте в міжнародному приватному праві застосовується й **імперативний метод правового регулювання** наприклад - "застереження про публічний порядок" чи регулювання питань цивільного процесу за участю іноземного елемента.

До **Спеціальних** (юридично-технічних) методів регулювання у міжнародному приватному праві: **колізійний метод** та **матеріально-правовий (прямий) метод**. Обидва цих методи доповнюють один одного, хоча специфіку міжнародного приватного права насамперед виражає колізійний метод, однак сучасна доктрина виходить з того, що міжнародне приватне право не може бути зведене тільки до колізійного права.

Зміст **колізійного методу** полягає у тому, що не врегульовуючи відповідні відносини по-суті, він дає можливість визначити, нормами якого правопорядку повинні регулюватись ці відносини.

Нормами міжнародного приватного права регулюються не всі правові колізії, а тільки ті, що виникають між іноземними правовими системами (міжнародні колізії); колізії, що виникають при здійсненні правового регулювання в межах однієї національної правової системи, міжнародне приватне право не врегульовує. Колізійне регулювання здійснюється за допомогою спеціальних колізійних норм, сутність яких полягає у відсиланні до компетентного законодавства.

Колізійна норма це інструмент, за допомогою якого вирішується проблема, право якої країни підлягає застосуванню в конкретному випадку. Колізійна норма не відсилає до конкретної правової норми в іноземному праві, вона лише визначає певний правопорядок, до якого необхідно

звернутись. Конкретну норму вже потім потрібно відшукати в іноземному праві.

Матеріально-правовий метод правового регулювання передбачає безпосереднє врегулювання по-суті правових відносин за участю іноземного елемента за допомогою правових норм, які спеціально створені для цього. Такі норми безпосередньо застосовуються щодо врегулювання відносин за участю іноземного елемента, минаючи таку стадію, як вибір компетентного права, як це має місце за умов колізійного регулювання.

До матеріально-правових норм, призначених для врегулювання приватноправових відносин за участю іноземного елемента, відносять: **а)** норми міжнародних договорів (двосторонніх і багатосторонніх); **б)** норми внутрішнього законодавства, які безпосередньо регулюють правовідносини з іноземним елементом; **в)** міжнародні торгівельні звичаї; **г)** судову практику (в державах, де вона визнається джерелом правового регулювання).

3. Система міжнародного приватного права. Міжнародне приватне право має власну систему. Її можна розглядати як систему навчального курсу та як галузі правничої науки. Навчальний курс прийнято поділяти на дві частини: Загальну та Особливу. *Загальна частина* охоплює питання, які мають методологічне значення для міжнародного приватного права в цілому, а саме: **а)** поняття, система та зміст міжнародного приватного права, його джерела, методи регулювання; **б)** вчення про колізійні та матеріально-правові норми; **в)** правові режими (національний, найбільшого сприяння та ін.); **г)** взаємність, реторсія, інші загальні положення щодо суб'єктів міжнародного приватного права.

Особлива частина охоплює: **а)** право власності; **б)** зобов'язальне право; **в)** зобов'язання з правопорушень; **г)** авторське, винахідницьке, патентне, сімейне, спадкове право; **д)** трудові відносини; **е)** міжнародний цивільний процес.

Система Загальної та Особливої частини є відносно стабільною. Відносність полягає у тому, що внаслідок суспільного розвитку з'являється необхідність звернути більше уваги на правову регламентацію зовнішньоекономічних відносин, інвестиційної діяльності, перевезень, нових сфер господарювання, зокрема комерціалізації космічної діяльності, створення нових технічних засобів у різних сферах зв'язку.

Система міжнародного приватного права як правничої науки майже збігається із системою навчального курсу. Крім того, ця правнича наука:

1) охоплює питання історичного розвитку доктрини права, її концепцій;

2) визначає підходи, способи розв'язання проблем міжнародного приватного права.

Це сприяє вирішенню питань кваліфікації, тлумачення норми та правовідносин, визначенню правового статусу рухомого та нерухомого майна; визнанню імунітету и т.д.

Питання для самоконтролю:

- 1. Що розуміється під приватноправовими відносинами, які виникають у міжнародному житті?*
- 2. Що розуміється під "іноземним елементом" міжнародних приватноправових відносинах. Наведіть приклади.*
- 3. Яке поняття "Міжнародне приватне право", як галузі права та/або комплексної системи правових норм має право на існування та чому на Ваш погляд (аргументуйте)?*
- 4. Що таке уніфікація норм міжнародного приватного права та яким чином вона здійснюється?*
- 5. Охарактеризуйте колізійний та матеріально правовий методи правового регулювання?*
- 6. Складові частини науки та системи міжнародного приватного права?*
- 7. В чому проявляється приватноправовий та міжнародний характер?*